

YORUG‘LIK VA SOYANING TASVIRIY SAN’ATDAGI AHAMIYATI.

Ollaberganova Gulora Xamidjon qizi – Urganch davlat pedagogika instituti
“San’atshunoslik” kafedrası o‘qituvchisi.

Yo‘ldasheva Sarviniz Ravshanbek qizi - Urganch davlat pedagogika instituti
“Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” ta’lim yo‘nalishi talabasi.

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda yorug‘lik va soya tushunchalarining tasviriy san’atdagi estetik, texnik va didaktik ahamiyati yoritiladi. San’at asarlarida yorug‘lik va soya yordamida shakllar, hajmlar, fazoviylik, harakat va hissiyotlar ifodalanadi. Ayniqsa, realizm, impresionizm va barokko kabi san’at yo‘nalishlarida yorug‘lik va soyaning roli ajralmas hisoblanadi. Ushbu omillar rassomlikda kompozitsion yechimlar topishda, vizual idrokni kuchaytirishda va hissiy ta’sirni oshirishda asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Ishda klassik va zamonaviy asarlarda yorug‘lik va soyadan foydalanish uslublari tahlil qilinadi, san’atshunoslik, psixologiya hamda pedagogika nuqtai nazaridan asoslangan ilmiy xulosalar keltiriladi. Shuningdek, tasviriy san’at ta’limida ushbu elementlarni o‘rgatish jarayonidagi metodik yondashuvlar ham ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari tasviriy san’atni o‘rganayotgan talabalar uchun foydali bo‘lib, ularning kuzatuvchanligini va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yorug‘lik, soya, tasviriy san’at, vizual idrok, hajm, fazoviylik, kompozitsiya, metodika, pedagogika, tasviriy tahlil.

Аннотация: В данной научной работе исследуется эстетическое, техническое и дидактическое значение света и тени в изобразительном искусстве. Свет и тень играют важнейшую роль в создании формы, объема, пространственности и эмоциональной выразительности художественного произведения. Особенно это проявляется в таких направлениях, как реализм, импрессионизм и барокко. Работа включает анализ способов использования света и тени в классических и современных произведениях, а также научные выводы, основанные на искусствоведческом, психологическом и педагогическом подходах. Также рассматриваются методические подходы к обучению элементам света и тени в художественном образовании. Результаты исследования могут быть полезны студентам, изучающим изобразительное искусство, и способствуют развитию их наблюдательности и творческого мышления.

Ключевые слова: свет, тень, изобразительное искусство, визуальное восприятие, объём, пространство, композиция, методика, педагогика, художественный анализ.

Annotation: This research explores the aesthetic, technical, and didactic significance of light and shadow in visual art. Light and shadow play a crucial role in representing form, volume, spatial depth, movement, and emotion in artworks. Their importance is particularly evident in art movements such as realism, impressionism, and baroque. The study analyzes how light and shadow are utilized in classical and contemporary artworks and provides scholarly conclusions supported by perspectives from art theory, psychology, and pedagogy. Additionally, the research addresses methodological approaches for teaching these visual elements in art education. The results are beneficial for students studying visual art, enhancing their observation skills and creative thinking.

Keywords: light, shadow, visual art, perception, volume, spatial depth, composition, methodology, pedagogy, artistic analysis.

Tasviriy san'at inson tafakkurining, his-tuyg'ularining va dunyoni idrok etish uslubining yorqin ifodasidir. Rassomlikda shakllarning tuzilishi, fazoviy holati, ularning bir-biriga nisbatan joylashuvi va hajmi ifodalashda yorug'lik va soya asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Yorug'lik va soya nafaqat vizual go'zallikni oshirish, balki realistik tasvirni yaratish, kompozitsion yaxlitlikni ta'minlash, ruhiy holat va kayfiyatni ifodalash imkonini beradi. Rassomlik tarixiga nazar soladigan bo'lsak, antik davr me'morchiligi va haykaltaroshligidan tortib, Uyg'onish davri san'atigacha bo'lgan asarlarda yorug'lik va soya orqali fazoni his qilish, nurlar manbaini aniqlash va ob'ektlar o'zaro munosabatini aniqlashga urinishlar mavjud. Masalan, Leonardo da Vinchi o'zining mashhur "sfumato" usulida shakllarning konturini yumshatib, yorug'lik va soyalarni tabiiy o'tishlar orqali berishga erishgan.

Barokko davrida esa yorug'lik va soya dramatik vosita sifatida ishlatildi. Karavaggio, Rembrandt kabi ustalar kompozitsiyaning emotsional ta'sirini kuchaytirish uchun kontrastli yorug'likdan keng foydalangan. Aynan ular asos solgan "chiaroscuro" texnikasi bugungi kunda ham san'atshunoslar va rassomlar tomonidan keng o'rganilmoqda. Zamonaviy rassomlikda esa yorug'lik va soya faqatgina realistik tasvir vositasi emas, balki kontseptual ifoda shakli sifatida ham qo'llaniladi. Minimalizm, ekspressionizm yoki abstrakt san'atda yorug'lik va soya g'oyaviy ifoda yoki psixologik ta'sir vositasi bo'lishi mumkin. Ayniqsa, fotografiya, grafik dizayn va multimedia san'atida bu elementlar texnologik yondashuv bilan uyg'unlashtirilmoqda.

Tasviriy san'at ta'limida ham yorug'lik va soya bo'yicha bilim va ko'nikmalar shakllantirish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarga predmetlar yuzasidagi nurning tushish burchagi, soyalanish qonuniyatlari, asosiy va ikkilamchi soya, yarimsoyalar, aks etishlar haqida amaliy mashqlar orqali tushuncha berish, ularning realistik tasvir yaratish salohiyatini oshiradi. Bu orqali nafaqat texnik ko'nikmalar, balki tafakkur, kuzatuvchanlik, ijodiy tasavvur kabi fazilatlar ham rivojlanadi.

Bundan tashqari, yorug'lik va soya estetik didni shakllantiruvchi, tabiatni tushunishga xizmat qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Inson yorug'likni qanday idrok qilishi, ko'z nuri, psixologik ta'sir va shaxsiy tajriba bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jihatlar san'at asarida muallifning individualligini belgilaydi. Har bir rassomda yorug'lik va soyani ishlatish uslubi o'ziga xos bo'lib, bu ijodiy imzo vazifasini bajaradi.

Yorug'lik va soyani puxta o'zlashtirish — bu rassomlik mahoratining yuksak bosqichi hisoblanadi. Chunki yorug'lik va soyani to'g'ri berish orqali ob'ektlar hajmli, realistik va chuqur ko'rinadi. Bu ayniqsa klassik realizm yo'nalishida muhim rol o'ynaydi. Rassomlar har bir yuzaning yorug'likni qanday aks ettirishini, materialga xos porlash yoki yutilishni aniqlab, soyalarni turlicha ifodalaydilar. Masalan, matli sirtlar yumshoq soyalar beradi, metall yoki shisha kabi silliq sirtlarda esa soya aniq va keskin bo'ladi.

San'atshunoslikda yorug'lik va soyani tahlil qilish asar kompozitsiyasi, g'oya va psixologik holatni chuqur anglashga yordam beradi. Masalan, Rembrandt asarlarida soyalar inson kechinmalarini ochib beruvchi kuchli ifoda vositasi sifatida qo'llaniladi. Bu esa san'atshunoslarga muallif tafakkuri va asarning davriy ruhini aniqlashga yordam beradi. Didaktik jihatdan qaralganda, o'quvchilarni yorug'lik va soya bilan ishlashga o'rgatish nafaqat ularning rasm chizish ko'nikmasini rivojlantiradi, balki tabiatdagi tafovutlarni teranroq anglash, mayda tafsilotlarga e'tibor berish, kuzatuvchanlik, muvozanatni saqlash kabi psixologik ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Masalan, "bir manbali yorug'lik" mashqi orqali oddiy geometrik shakllarda soya tushishini kuzatish o'quvchilarni hajmni anglashga o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, yorug'lik va soya tasviriy san'atning ajralmas bo'lagi bo'lib, u san'at asarining mazmuniy boyligini, texnik chuqurligini va estetik go'zalligini ta'minlovchi kuchli vositadir. Rassomlikni o'rganishda ushbu elementlarga ilmiy-metodik yondashuv zarur bo'lib, bu san'atshunoslik, ta'lim va amaliy ijod yo'nalishlarida muhim natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmedov B., Mirzayev O. – Tasviriy san'at asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
2. Nuriddinov A. – Kompozitsiya va yorug'lik nazariyasi. – Samarqand: Zarafshon, 2020.
3. Xolmirzayev M. – San'atshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Beknazarova D. – Rassomlikda hajm va yorug'likning roli. – Andijon: Pedagogika nashriyoti, 2021.
5. Xudoyberganov J. – Chizmachilik va rasm chizish asoslari. – Qarshi: Ma'rifat, 2017.
6. Sharipov N. – Amaliy san'at va uning o'qitilishi. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2019.
7. Gombrich E.H. – The Story of Art. – London: Phaidon Press, 2006. (Ingliz tilidan tarjima qilingan)
8. Itten J. – The Art of Color: The Subjective Experience and Objective Rationale of Color. – New York: Wiley, 2003.

Research Science and
Innovation House

